

trkala na prsi. Mimo nje bomo morali dodobra pretresti vsa naša vprašanja in zbrati vse napore, da se reši, če se še da kaj rešiti pod tem temnim evropskim nebom za Slovence. Zunanjim sovražnikom, ki segajo od vseh strani po naši zemlji, eden tako, drugi drugače, so pridruženi črvi v nas samih.

Haloški otroci

Fakin Boris

Motto: „Hodil po zemlji sem naši in pil nje — bolesti...“

(O. Zupančič.)

Povsem napačno gleda mesto na prilike industrijskega delavca in kmečkega proletariata, kot na dva bistveno različna problema. Slovenski kmet je sproletariziran! Razlika med premožnim kmetom in kočarjem, med posestnikom vinograda in viničarjem daje razmerje delodajalca in delojemalca, izkoriščevalca in izkoriščanca. V svojem bistvu je to razmerje prav tako, kot razmerje med tovarnarjem in delavcem, le da je v slednjem primeru stroj sredstvo, s katerim se izkorišča, v prvem pa zemlja.

Košček zemlje, ki je še ostal v kmetovih rokah, ne more več prehranjevati družine. Naj jo razdeli med sinove, ko še njemu ni zadostovala? Njegova zemlja se krči, prehaja v roke meščanov in večjih posestnikov. Prisiljen je, da dela tem za plačilo, prav tako kot industrijski delavec. Nasprotja kočarjev in posestnikov, tam delavcev in industrijev, naraščajo in sedanost ne odpira nobenih novih poti več. Ljubezen do zemlje se je umaknila problemu zemlje! Živina, les, vino in hmelj, edini pridelki, s katerimi je včasih dobil kmet sredstva za plačilo davkov, za obleko in orodje, so izgubili ceno. In še tako ni kupcev. Vinogradi propadajo, ker kmet nima denarja n. pr. niti za modro galico. Gozdovi se izsekujejo in prodajajo za ceno, ki bi ne zadostovala niti za delo. Živino je prodal, za novo ni denarja. Pridobivanje hmelja je dražje od prodajne cene. Razmerje delodajalca proti delojemalcu, gosпода proti tlačanu, zavzema vedno širše obsege!

V teh razmerah je vsako novo življenje le v oviro družini. Kdo bi ga bil vesel, ko le poveča število lačnih, ko tudi za njega še ne vidijo boljše bodočnosti. Danes je kmečki otrok lahko spočet le še v pijanosti, ki opravičuje greh novega življenja. In to ne le v Halozah, povsod po slovenskem ozemlju se prilike izenačujejo.

1.

Dr. Žgeč objavlja v „Sodobnosti“ razpravo o zemljiški posesti Haloz. Njegove statistike dokazujejo, da so tujec, meščan ali cerkev posestniki ne samo največjega, ampak tudi najplodovitejših predelov Haloz. Ob čitanju teh poraznih ugotovitev si je človek venomer zastavljal vprašanja, kako živi na malem koščku sveta, ki si ga je ohranil, slovenski kmet? Kakšen je njegov način življenja, družina, otroci?

Pred menoj je vrsta anketnih pol, ki jih je zbralo prav o vzhodno štajerskih, torej tudi haloških otrocih neko naše društvo. Gradivo, ki ga je poslalo, kaže v svojih konkretnih navedbah, ki se ponavljajo od občine do občine, pretresljivo sliko bede, v kateri raste naša kmečka deca, to jedro bodočih narodovih generacij. Preveč bi bilo za objavo, če bi hoteli navajati poročilo za poročilom, čeprav bi bilo to najpriljubnejše, kajti noben posnetek ne more v tako intenzivnih barvah

pokazati dejstev kot so. Izbral sem iz posameznih referatov stvari, ki se venomer ponavljajo, kar dokazuje, da so splošne in ne le osamljen nesrečen pojav.*

O pisih referatov naj omenim le še to, da skladno tožijo nad nezaupanjem, ki ga goji do njih stanu kmečko prebivalstvo, isto nezaupanje, ki ga ima do vseh intelektualnih slojev, do zdravnika, sodnika ali odvetnika, ali kot drastično pravi eno izmed poročil: „... 95% prebivalstva je napram vsej „gospodi“, kot oni s skupnim imenom imenujejo učitelja, zdravnika, financarja, orožnika i. t. d. sploh vsakogar, ki ni njim raven, skrajno sovražno razpoloženo. Prav posebno je „priljubljen“ financar — ta je za nje samo „küščar“. Tudi duhovnik ni dosti na boljšem, na tihem je prav tako kot ostala „gospoda“ zasmehovan in obiran. Ljudstvo je nevoščljivo vsake udobnosti. Sploh so pri B. za „gospodo“ jako vulkanična tla!...“

2.

Družina je na kmetih središče vseh vprašanj. Vse delo na polju ali v vinogradu je ena sama neprestana skrb za njeno preživljanje. Društvo, ki je anketo razpisalo, je zanimalo vprašanje, v kakšnih razmerah se ustvarja družina, v kakšnih so matere ob porodu, predvsem pa, kakšno je življenje otroka.

Eno izmed poročil začinja: „Prva velika krivica, ki se v veliki meri dogaja otroku je ta, da je v pijanosti spočet! Revščina in vino, ki ne gre v promet, sta glavni vzrok, da se Haložani vdajajo pijači!... S pijanostjo se družijo seksualno izživljanje. Ravno najrevnejši imajo največ otrok, ki nimajo pogojev za zdrav telesni in duševni razvoj. Kmetu otrok po večini ni balast, ker rabi delavcev, a tu kaže postopek z novorojenčkom in detetom prej na to, da je nezaželen kakor pa zaželen gost. Deležen je prav neznatne pozornosti. Stalno ga muči nesnaga in ko doraste, se ji privadi. Sicer nesnage revščina popolno ne opraviči, vendar drži, da se snaga težko vzdržuje brez nekaterih pripomočkov, ki jih je treba kupovati. Po potrošnji mila se sklepa o splošnih higijenskih prilikah. Tu v Halozah je potrošnja mila minimalna, ker ni zanj denarja, saj v marsikaterih hišah nadomešča celó kuhinjsko sol navadna živinska!“

In tiste, ki rode te uboge otroke? 95% jih je, ki hodijo v vinograd v „kop“ in opravljajo vsa težaška dela tudi v dobi nosečnosti do zadnjega. Neznosne gospodarske razmere naravnost s silo vcepijo v njihovo miselnost zapoved: „Skrb za zemljišče je prva, prav zadnja šele za otroka!“

Noseča mati ni deležna pozornosti. Koliko jih je, ki n. pr. kuhajo še jed za družino, ko imajo že porodne krče. Ne manjka jih, ki ob porodu nimajo niti človeškega ležišča — kup slame pokrit z vrečevino. Po 2—3 dneh se že začne mati ukvarjati s hišnimi deli, po 4—5 pa z vsemi težaškimi. Neredki so slučajji, ko mati po porodu takoj vstane in sama pere onesnaženo perilo. Mati nima nobene strokovne pomoči, izprašanih babic skoraj da ni, največ je mazačic, ki pomagajo kar jim razum veleva, brez najosnovnejšega znanja. Dostikrat pa opravi žena kar sama z možovo pomočjo.

Take razmere silijo, da narašča tudi število mrtvorojenih otrok. Marsikatera nesreča bi se preprečila, če bi bilo dovolj izprašanih babic, zdravniških posvetovalnic in porodnišnic.

* Objavljeni članek se ne more smatrati kot sociološka študija, ki bi zajela problem do dna — to bo mogoče šele takrat, ko bo res vse gradivo zbrano — pač pa je le izvleček iz zanimive ankete.

Neporočene žene trpe še bolj. Predsodki, ki jih dajejo zastareli nazori o nezakonski materi so krivi, da je skoro vsak nezakonski slučaj tragedija. Sicer je zajelo že zelo visoke odstotke deklet in žena. Nezakonski otrok je nezaželeno breme. Trpi celo življenje. Navadno ga že prav zgodaj našenejo za pastirja; celo vzdrževalnino mu matere povečini zapravljajo.

Največ nezakonskih otrok imajo posli. Mnogo je deklet, ki služijo po mestih, pa se vrnejo domov s plodom pod srcem in iščejo tolažbe, ki je ne najdejo. Tudi sinovi bogatejših posestnikov se mnogokrat, posebno vinjeni, izpozabijo nad revnejšimi dekleti. Radi obupnih razmer pride večkrat do detomorov. Kako gleda družba na to vprašanje, naj ilustrira sledeči dogodek.

Na neki razpravi se je državni pravnik v vehementnem govoru izkazal in zahteval visoko kazen za detomorilko. Neka prisotna žena je iz publike zaklicala: „Ne sodite ljudi, ampak poučite jih in dajte jim, da bodo lahko živeli človeka dostojno življenje!“ Morala je iz dvorane!

Greh gospodarskih razmer, ki so tako zelo pritisnile na mater, preide takoj tudi na otroka. Novorojenček je prav tako kot ona deležen vse revščine in pomanjkanja.

Posvečajo mu prav neznatne pozornosti. Pleničk ljudje po večini nimajo. Dojenček je navadno gol zavit v zavržene barvaste cunje, katerih ne perejo, ampak sproti po potrebi suše. Precej je novorojencev, ki niso deležni naravnega hranjenja. Napredku otroka porazno škoduje alkohol.

Anketa pravi: „... Najbolj vnebovpijoča navada pa je ta, da dajejo matere otroku, če mnogo vrešči, in noče spati, v usta povezano cunjico, ki jo prej namočijo v žganje. Seveda, kaj takega otroka upijani in zaspi. Mati gre lahko sedaj na delo, ne pomisli pa, kako kvarno vpliva kaj takega na otrokov duševni in telesni razvoj. Nekatere matere tudi vedo, da otrok dobro spi, če se mu zakuha v mleko nekoliko maka ali janeža.“

Dolge strani pripovedujejo naprej: „... in v teh zatohlih sobah, kjer se redko zrači, stanuje deca. V hišah imajo tudi živali... Prostori so majhni, čez zimo se zunanja okna navadno pribijejo ter se odpro, ko pride v deželo zopet „vuzem“. V takih sobah preživi veččlanska družina vso zimo, starci pljujejo na tla, podi se redko snažijo, mali otroci pa lazijo po štirih in devajo v usta kar dobe. Ni čuda če se jetika tako razširja!...“

Postelje sploh ne poznajo belih plahit (včasih so tudi pri nas izdelovale kmetice domače platno same, danes ga kupuje naša kmečka žena od Hrvatic!), temveč le umazano juto ali raztrgana krila položena preko slame! Nesnažne so in polne mrčesa.

Novorojenček nima primerne hrane. Sreča zanj, če je pri hiši krava. Povečini pa je v naročju matere isto, kar je pripravljeno za druge.

Vsa nadaljna rast otroka je eno samo trpljenje! Že v najnežnejši mladosti ga uporabljajo za delo. Čuva živino, dviga težke predmete, če gre s stariši na dnino, mora opravljati vse to ali še več pri gospodarju. 5—6 letni otroci že nosijo v košu na hrbtu gnoj na njivo, sadje ali krompir domov. V predšolski dobi skrbe za otroka največ starejši bratje in sestre, ki se pa z njimi razumljivo malo ukvarjajo, tako da se otroku že v govorjenju pozna nespretnost. Sploh je mnogo otrok duševno kakor tudi telesno nerazvitih. Kar že rečeno je veliko kriv temu alkohol: „... Tako so letos o postu dali v... v neki hiši dečku tri kozarčke žganja, da se

je v sosednji hiši zgrudil in na posledicah umrl. Neka viničarska deklica pa je v šolskem spisu opisala, da so jih zvečer napajali z vinom, da so bili vsi otroci pijani in da je prišla domov šele ob štirih zjutraj. Posledic v zdravstvenem in moralnem oziru ni treba poudarjati. V jeseni, ko bi rad otrok jedel grozdje in bi mu bilo koristno, pa ga strašijo z bajkami o kači v grozdju.“

Ni čudno torej, če šolski zdravniki stalno ugotavljajo slabe telesne konstrukcije (na 100 otrok pridejo 3—4 pravilno razviti), slabokrvnost, nerazvit govor, boječnost i. t. d. Otroci imajo upadla prsa in napihjene trebuhe. Minimalen je % otrok z zdravimi zobmi in grlom. Veliko je stalno bolehnih. Ti že po naravi nimajo potrebne samozavesti, ki bi jih silila v tekmo z drugimi. Pri takih se hitro razvije čut manjvrednosti, ki ga je težko odpraviti.

O sistematični vzgoji ni govora. Posebno etično moralni momenti se popolnoma zanemarjajo. Naj navedem sledeči odstavek: „...Etični-moralni vzgoji pa je velika ovira otrokov milje!... V tem oziru so tu razmere obupne. Običajno imajo družine eno sobo in le eno posteljo. Otroci in starši spijo v isti sobi. Alkohol poskrbi, da se starši ne zavedajo bližine otrok. Ti imajo priliko opazovati jih pri „izpolnjevanju zakonskih dolžnosti“. To je druga velika krivica, ki se zgodi otroku radi alkohola! Ugled staršev silno pade in zgodaj izgube oblast nad otroci...“

Tako se moralno izkvarijo in že v zgodnji mladosti se pojavijo krute spolne zablode: „...Seksualnih ekscesov je tukaj precej... Pri nas je procentualno precej nezakonske dece, ki je spočeta ponajveč v vinjenosti. Vse to pa otroci, posebno viničarski, vidijo in potem se ne smemo čuditi, da že šolska deca med seboj spolno občuje. Zgodilo se je že, da so trije šoloobvezni dečki napadli 3 šoloobvezne deklice z namenom, da bi jih posilili. Deklice pa so bile močnejše, zato ni prišlo do spolnega akta. Zgodilo se je tudi, da so starejša dekleta hotela občevati z učencem, ki je bil star 8 let!...“

Skrajna beda in glad povzroča, da otroci kradejo. Sploh je tatvina precej razširjena in dovtip, da je od 99 ljudi 100 tatov ima precej resnice v sebi. Kradejo vse od igle do krave. Svojo deco navajajo k tatvini starši sami. Neka mati je pošiljala krast svojega štiriletnega sinčka zaradi pripravnosti, ker je bil še tako majhen, da se je lahko splazil skozi vrata, ki niso bila dobro zapahnjena, ali skozi okno v klet ali v kurnik.

Vedno več je otrok, ki beračijo. Tudi k temu jih navajajo starši sami. Primer: 4 otroci (5—13 let) pridejo beračit. Na vprašanje, kje imajo starše, se najmlajši odreže: „Mati kopljejo v gorici, oče so pa tamle v krčmi.“ Torej so beračili na očetovo zapoved, za njegov zapitek!

Večina staršev zagovarja načelo, da kljub temu žive, čeprav so le malo zahajali v šolo. Zato otrok ne silijo k učenju, temveč k delu. Za rede so se včasih starši vsaj malo zanimali, odkar so pa za izpričevala obvezne takse, se ne več. Na šolo gledajo kot na urad, čemur je kriva naša prosvetna politika. Oče in mati prideta le v skrajni potrebi v šolo, toda ne vprašat po uspehu, temveč kregati se zaradi neopravičenih šolskih zamud.

Šolski obisk je slab, največ izostankov beležijo spomladanski in jesenski meseci radi poljskega dela, ker starši ne morejo najemati delavcev, če pa jih, mora šoloobvezni otrok čuvati deco in hišo. Pozimi je obisk slab radi pomanjkanja obleke in obutve. Na otroško obleko sploh ne polagajo važnosti. Kolikokrat v zimskem času otroci trepetajo od mraza brez spodnje tople obleke, a zgornja je

včasih prav beraško raztrgana. O dobrih čevljih ni govora. Redki so, ki prihajajo v šolo s celim obuvalom, tako da so ozeblina in odprte rane vsakdanja stvar. Nešteti pa hodijo že v februarju bosí v šolo.

Šolsko socialno skrbstvo je navezано skoraj samo na krajevne podpore. Minimalne banovinske in druge podpore se razdele pri božičnicah. Svojo čitanko ima v razredu kvečjemu 6—7 učencev. Izleti se zadnja leta povečini opuščajo, ker se jih kljub minimalnim prispevkom več kot polovica ne more udeležiti. Občine za deco ne skrbje, ker so obubožane. Na večini šol ni prepotrebniš šolskih kuhinj.

Jasno sliko o življenju doraščajoče mladine dajeta sledeči poročili: „... Mladi ljudje pridejo do denarja na ta način, da hodijo na „dero“, t. j. kop v gorica in slično. Nekateri pa spravijo v denar doma nakradena jajca, zrnje in tudi vino.

Prevzem posestva je skoraj nemogoč radi taks in izplačila dedičev. Prevzemnik je običajno na najslabšem, kajti težko pride do denarja, s katerim bi poravnal obveznosti. Viničarji, ki imajo precej otrok, pošiljajo starejše za pastirje in hlapce. Tudi v mesta silijo. V mestne šole pošljejo otroke le kaki premožni (redki sluščaji) ...“ „... Za mladino od 15—20 leta in še čez absolutno ni zadostno preskrbljeno. Tej mladini ne zadostuje samo čitanje knjig, posecanje predavanj in raznih prosvetnih prireditvev, ki se jih večinoma udeležujejo samo pasivno, potrebne bi bile stalne kmetijske gospodarsko-prosvetne ustanove... Večina dninarjev dela za „odsluž“ pri premožnejših kmetih ali pri k.... graščini, tako da denarja niti ne vidijo. Na ta način si prislužijo orače, listje, drva, česar doma nimajo. Nekateri mladeniči hodijo v Maribor, Ljubljano ali druga mesta za zidarskim zaslužkom. Pri tem zasluži največ 250 Din na uro, dela navadno 10 ur, kar zneso 25— Din. Mnogi prihajajo ob nedeljah s kolesom domov, kjer dobe za prihodnjih šest delovnih dni kruha, prekajenega mesa, sira in sličnega, ob čemer žive do prihodnje nedelje. Ves teden torej ne zaužijejo nič toplega.

Od 25— Din dnevne zaslužka izdajo 1— Din na dan za prenočišče v kaki baraki, par dinarjev pa jim odtegnejo za bolniško blagajno, tako, da jim ostane čistih 20—22 Din. Vajencev in pomočnikov je malo, še ti pa morajo, ko se izučje, iskati službo drugje, ker mojstri nimajo dovolj dela niti denarja, da bi jih plačevali.

Vsa poročila slikajo v zelo temnih barvah moralno stran tako mladine, kot kmečkega sloja sploh in pravilno dolže za to le obupne gospodarske prilike. Ta stran poročil je v ostrem nasprotju z vsem, kar smo sicer vajeni slišati o našem dobrem kmečkem ljudstvu. Teorijo, ki so jo utrdile naše idealistične kmečke povesti, po katerih je naše ljudstvo ena sama podoba dobrega, ovračajo vsak dan n. pr. poročila tiska o neprestanih pobojih (šmarnica). Resnica je le ena, da brez prave prosvete, ki jo more dati le dolgotrajna dobra vzgoja in predvsem dobro socialno stanje, ni mogoče ustvariti nekega višjega kulturnega nivoja.

Vsa poročila se trudijo, da bi razbila lažno sliko, ki jo ima mesto o podeželju: „... Ljudje v resnici niso take ovčice, kot jih včasih slikajo kaki mimo frfotajoči idealisti, ki samo površno vidijo zunanjo polituro, a vse notranje mizerije ne vidijo, tiste hude zrevolucionirane duše ne poznajo. Vse tisto lepo romantično, ker se je in se še opisuje in opeva, je že davno šlo. Ostale so gorice, ostali so klopotci in bele golobice po vinorodnih rebrih in še taka romantična ropotija, a človek ni več tisti, ki je mogoče kdaj „v starih dobrih časih“ bival tod. Veren in dobrodušen? Ne!“

5.

Take rezultate je dala anketa društva, ki si je nadelo lepo nalogo, da bo pomagalo slovenski kmečki deci. Lepo, v razmerah kot so, pa žal iluzorno nalogo. Isto domnevo izražajo tudi poročila sama: „... Akcija je hvalevredna in nujno

potrebna, a v današnjih razmerah in pri sedanji nezrelosti ljudstva neizvedljiva. Tukajšnje ljudstvo bi se preveč razburjalo in hudovalo... in končni efekt bi bile le statistike, ki bi zadeve v jedru nikakor ne izpremenile...!"

Slovinci prav za prav nimamo prave meščanske družbe. Ta plast ni samo tanka, ampak tudi zelo malo tvorna za našo narodno celoto. Priznajmo že enkrat odkrito, da danes, oziroma da tudi v bodoče lahko pričakujemo prav malo miselno zdravih, uporabnih in res zmožnih ljudi iz teh vrst. Dokazov za to skoro ni treba. Poglejte samo enkrat mimogrede n. pr. posamezne člane starejših slovenskih meščanskih rodbin in opazili boste naravnost zakonito degeneracijo že v tretjem ali četrtem kolenu.

Naša nada je bil vedno kmečki naraščaj. Nadarjeni otroci so šli na Dunaj ali v Gradec, tam končali šole in bili ponos domače vasi (vseh velikih slovenskih mož iz teh vrst menda ni treba naštevati). Danes takih generacij slovenskih študentov ni več, kajti kmečkim otrokom je pot do šolanja zaprta in tako se iz njihovih vrst zbirajo vedno večje grupe brezposelnih, ki grozeče večajo mestni proletariat! Statistike slušateljev ljubljanske univerze po njih socialnem poreklu so pokazale, da je po vojni od celokupnega števila dijakov le še 20% kmečkih in delavskih otrok, čeprav je v Sloveniji kmetov in delavcev nad 75%! Vsi ostali, to se pravi nad 80%, so otroci meščanstva, ki si je s taksami, ki jih kmet ne more plačevati, zagotovilo monopol pri šolanju. Tako je prišel naš kmečki stan po novih poteh na isti položaj, kakršnega je zavzemal skozi ves fevdalni srednji vek do dobe propada tlačanstva.

Nad vse te predočitve razmer se dviga vprašanje, kako pomagati kmečkemu človeku?

Značilno je, da vsa poročila končujejo v bistvu na popolnoma isti način... „Trebaja je:

1. pomagati v gospodarskem oziru, da se izboljša socialno stanje,
2. ljudem je treba mnogo pouka!

S tem bo zaščiten tudi mladina!"

K tem edino pravilnim zaključkom povemo mirno tudi mi, da je danes zgradba tako razpadla, da popravila ne pomagajo več! Trebaja se bo ojunčiti in napraviti nove temelje, to se pravi, da je treba to socialno najnižje, politično zapostavljeno in gospodarsko izkoriščano ljudstvo, postaviti v popolnoma nov socialni in gmotni položaj!

* * *

Že sedaj človek z žalostjo strmi na ljubljanskih ulicah v upadle, blede in koščene obraze kmečkih mož in fantov, ki prihajajo v svojih gasilskih uniformah ali v rdečih srajcah ali z bandero na neštete prevažne parade in procesije.

Če bo nekoč prihajala tudi generacija, ki je danes v otroških letih, bomo gledali žive mrličel...

Pisateljski obraz Maksima Gorkega

Boris Eichenbaum

1.

V postavi Leva Tolstega se je završila ne le cela perioda ruske literature, tekoča od 40-tih let dalje, marveč je v njej dobila svojo končno obliko tudi podoba ruskega pisatelja XIX. stoletja. Jasna Poljana je predstavljala poslednje zatočišče te mogočne dinastije. Odhod Tolstega ni bil samo družinska, marveč tudi družabna